

ПРИЈЕГЛЕД

ПРИЛОГ »МАЛЕ БИБЛИОТЕКЕ«

БРОЈ VII. — МОСТАР 1-V- 1902. — ГОДИНА I.

Н. В. ГОГОЉ

— Влад. И. Шенрок —

(наставак)

Мислио је да ако човјек нема среће у једноме, може је имати у другоме. С таким погледом на своје стање дође на мисао да оде у туђину, о чему је давно нејасно маштао. Вукло га негдје у фантастичне крајеве среће и паметног, корисног рада. Јадан младић није ни слутио, да се идеали свуда тешко остварују; или није хтио ни знати, да је свакидашњи живот свуда једнак, и да се никуда не може од хладне прозе живота. Доста, да се разочарао, и да није добро ни завирио у неке градове Њемачке, па се морао брже вратити у Петроград, и примирити се у некој служби, и тако жалосно

завршити своје поетичне планове, што му је најтеже било, и чега се највише бојао.

Вративши се у Петроград, Гогољ се врати и својем прекинутом литерарном раду. Мати, укућани и познаници, помагали су му својски да прибере грађу за »Вечери«. Доиста у тим »Вечерима«, њен се драги син појављује први пут као велики умјетник, што се најјасније истицало у дивним сликама украјинске природе, и лијепим ликовима дјевојака малоруских. И ако се већина типова у »Вечерима« представља у комичној свјетлости, ипак, с друге стране, млади пјесник није штедио боје да идеалише Хану, Параску... С љубављу слика он њихову чаробну, грациозну, унеколико лукаву женскост, и освјетљава их бенгалском свјетлошћу усхићена лиризма. Рад, омиљене типове да украси, Гогољ избјегава оштре, грубе реалне потезе, користи се ефектима и заноси читаоце сјајем и финоћом ненадних поређења. Момчад са свима јаким козачким цртама својим, љубав младића украинских, сликао је дивно, али љубав не толико с природе, колико под ути-

цајем звучних акорда малоруских народних мелодија. Осим тога, Гогољ црта и остале малоруске типове, Козаке, Козакиње, набусите жене, плашљиве и уједно безбрижне мужеве, тако исто тип пјевчица, Циганина и др. Овдје је нашао себи простора његов урођени хумор, док лиризам, осим идеализовања жена, појављивао се нарочито у описивању вјечних љепота природе.

Поред рада на »Вечерима« Гогољ је штампао и у журналима своје прве књижевне огледе, и засновао прва књижевна познанства. На тај начин он је, напошљетку, бар унеколико остварио своје тежње, — свакако не тамо, гдје их је тражио. Његове сјајне дарове оцијенили су Делвиг, Жуковски, Плетњев. Плетњев се о њему очински старао. Израдио му је и мјесто наставника историје у Патриотском Институту, нашао му часове у виђеним кућама. Познао га и зближио и с Пушкином. Послије дугих недаћа Гогољ осјети неку фантастичну, чаробну срећу: био је као пренијет у више сфере литерарног свијета, и у исто вријеме склопио је и друга, даља познанства, из-

међу којих треба поменути сјајну госпођицу А. О. Росет (доцније Смирнову). Обоје су жарко вољели Украјину, и то их је зближило. Та околност има још више значаја стога, што се погледи Гогољеви на завичај, последије поднијетих немира, бијаху битно измијенили: као год што је некада нестриљиво тежио да остави Малу Русију и да оде у обожавану пријестоницу, тако је сада, разумијевајући Петроград и упознавајући га све боље, желио из дна душе да се опет врати у Украјину.

У то вријеме у његовој глави сазријеваше нов план — да створи комедију, из обичног, стварног живота. На ту мисао извјесно га је навела урођена снага посматрачка, помоћу које је могао да опази и ухвати многу црту у животу, која га окружаваше, а која би црта измакла обичну човјеку, без посматрлачког ока. У тадашњем репертоару преовлађиваху драме и трагедије већином у псевдокласичноме укусу. Неколике комедије, које су имале у себи нешто из свакидашњег живота, као нпр. Загаскинова »Богатонив у престоници«, — нису имале никаква

озбиљна значења; служиле су тек само за мало шаренила у репертоару. И онда, Гогољева замисао била је прави проналазак за ондашњу позорницу. Пушкину се не може приписивати заслуга за потоње развиће драмске литературе, ма како да су умјетничке његове творевине »Камени гост«, »Русалка«, »Моцарт и Салијери«; Гогољ је отац садањег литерарног периода.

Погледи Гогољеви на драму били су оригинални и дубоки. Он је с правом могао да се у души осјећа и над признатим ауторитетом у области свега, што се позоришта тицало, какав је био тадашњи директор позоришта московских, Загоскин. Па и С. Т. Аксаков, човјек великог искуства и одличан познавалац позорнице, био је веома изненађен неколиким Гогољевим мислима о драми, које му је сам (Гогољ) напоменуо. Осим обичних својстава драмских писаца, (фино посматрање, вјерно, просто и јасно представљање живота), Гогољ се одликовао још и тиме, што он положај комичних лица обично не ствара спољаним погодбама, као што су: лакомост, неукост и незнање, хвали-

сање, нити радња лица падају у комичан положај *фатално*, као жртве судбине, или преваре од стране других људи. Напротив, Гогољеви људи се сами стављају у такве положаје, непрестано, све с каквог глупог поступка и намишљаја. Аутор их показује намах са свих страна, као да их сам посматра са неког врло згодног положаја. Комизам се непрестано, кроза сву радњу, одржава и повећава, и то све стога, што радна лица очевидно нису у стању да на свој положај погледају просто и паметно; док је то, напротив, читаоцу или гледаоцу врло лако. Врхунац савршенства у томе смислу јесте, као што се зна, изврсна сцена између Холестакова и начелника.

Повратак у завичај додаје Гогољеву чемерну искуству у животу још много шта неутјешно: он се дома вратио иначе не онако срећан, пун свијетлијех нада младићских, какав је отишао из свога села прије три године. За то вријеме изгубио је најдраже у животу — лијепе снове и машту, којима се младост ријеси. Сад, пошто је спала ружичаста копрена са тог лијепог свијета младости, пред њим се

показа, у страхотној наготи, глибав и мутан вир нискости и обичности људског живота. Дубоко је осјетио грубу трагичност живота, вазда скривену свакидашњом монотонијом. Петроград већ нема за њ онај пређашњи чаровити ореол. Све му се чини јадно и жалосно. Промјена у расположењу Гогољеву огледа се и у његовим даљим радовима: »Миргород« се већ јасно разликује у том погледу од »Вечерњ на љетњиковцу«, у којима вије сјајна поезија ране младости.

Уосталом, из приповједака, које су ушле у »Миргород« види се, поред осталог, и колико је Гогољ прозрио у дух народних пјесама, и њиног погледа на свијет. Овдје, нарочито, истиче се дијалоговање радних личности, у чему се, такође, опажа Гогољева наклоност према драми, која се у то доба већ развијала.

Међутим, под притиском утисака петроградског живота, у Гогољевом се ображењу поступно гомилају и друкчије слике и типови, којима је такође требало израза у ријечи. Гогољ, остављајући дивни свијет младићскијех снова, обраћа своју пажњу сухој и окорјелој прози сваки-

дашњице. И отуда видимо, промјену и у сфери фантастичних облика и слика, које управо одговарају тој промјени осјећања, погледа и искуства, и које слике ствара богато творачка фантазија његова: како је у раној младости фантазија Гогољева била свијетла и ведра, што се дивно рефлектује у »Вечерима«, — тако је сада Гогољу постала велика потреба, да се каткад одвоји од мучне стварности у свијет бајних, фантастичних снова; али ти снови сад већ губе своју кристалну чистоту, и замућени су љепљивом плешњу свакидашњих ситница. И сама замисао поступно узима карактер сувише обичан и сур, нити заклања собом реализам укупне садржине тих приповиједака. Таква је, нарочито приповијетка »Нос«. Напошљетку, заједно с појавом тих нових особина, у Гогољевим творевинама, избија и она сјета, коју је сам пјесник назвао »смијехом кроса сузе.« У »Шињелу« видимо, да пјесника дирају не само случајеви немилостива гоњења судбом људи јадних и без одбране, него и туна несвјесна суровост и немилосрђе прости гомили. Овдје је неособично карактеристично

цртање чиновника свих уопште: узгред је представљен њихов свакидањи живот и навике, жалостан умни ниво, њихове жалосне забаве и интересовања; чиновници сви скупа, махом ступају на позорницу, и једновремено силазе с ње, према захтјеву приповиједна конца пред нестанком новог шињела, на дан опште светковине у кући једнога од старјешина.

(Наставиће се).

КРОНИКА

+ Ристо Т. Пророковић, Невесињац, издао је овај књижевни оглас: »У »Братству« књизи IX друштва »Св. Саве«, која се налази у раду, у државној штампарији, изићи ће први одјељак мога дјела: »Буна 1874 и Устанак у Херцеговини 1875 године«, награђен првом наградом: по 60 дин. од табака. Садржај овог одјељка, који је обухватио стање и догађаје од Вукаловића Устанка до побуне у Невесињу, овај је: »одношаји између Црне Горе и Херцеговине; хајдуци и ускоци; унутрашње стање и узроци устанку; договарања међу првацима; депутације и преговори с Црном Гором; покољ у Подгорици и његове посљедице; први покрет у Невесињу — буна; преговори с Турцима; умир и одлазак првака у Црну Гору«. Као што ће бити цијело дјело, тако и овај први одјељак написан је по причању најмјеродавнијих саучесника, писменијем документима и другијем историјскијем

изворима; а под девизом: »ни по бабу, ни по стричевима«. Цијело пак дјело намјеран сам подјелити на 6 одјељака, према фазама у које је ствар Устанка улазила, имајући при тој подјели нарочито у виду дипломатску акцију странијех сила, у колико је она на Устанак утјешала. Надајући се да ће појава једног оваквог дјела заинтересовати српску читалачку публику, без разлике стања и положаја, те да ће ми то интересовање прибавити материјалне могућности за поспјешније и успјешније продужење рада на истоме, ријешо сам се, да овај први одјељак, — који ће, са предговором и једном повећом примједбом — објашњењем — које нема у »Братству«, иснијети $5\frac{1}{2}$ штампанијех табака, средње осмине, гармонда, на финој сатинираној артији, — прештампам у засебну књигу, у 1.500 примјерака; а по потреби и више. С тога позивам све љубитеље српске књиге, који се одушевљавају јуначкијем прегнућем и радом српскијех бораца за слободу и будућност свога народа, да ме, у овом предузећу, својом обилатом претплатом потпомогну и да са истом похитају што прије, јер ће дјело бити готово најдаље до половине априла ове год.; а могуће је да ће га сваки моћи добити пред ускршње празнике. Сама награда препоручује дјело. Цијена по комаду 1 дин. или 1 круна. Скупљачи претплате добиће сваку 6-ту књигу, а књижари $25\frac{0}{10}$ рабата. Имена г. г. скупљача, који буду купили претплату до свршетка цијелог дјела, биће штампана на крају посљедњег одјељка. Нарочито молим г. г. свештенике и учитеље да се заузму око скупљања претплате. Претплату из свију земаља

треба слати књижари Велимира Валожића, на »Варош Капији« — Београд, — или на писца лично — кафана »Велика Србија« »Теразије.«

+ Етнографски одбор Српске Краљ. Академије на свом последњем збору донио је одлуку о радовима: 1 »Српска народна јела и пића у Херцег-Босни« од Луке Грђића-Бјелокосића, — примљена су за Етнографски зборник. 2 »Српска народна јела у Левчи« од Ст. М. Мијатовића, и »Јела у Срба сељака у Левчи« од Тод. М. Бушетића, — оба су примљена за Зборник, али ће се оба комбиновати у један и штампати под заједничким именом: 3 »Збирка народних умотворина« од Тод. М. Бушетића, и »Збирка народних умотворина у Кучевишту у скопској Црној Гори« од Ат. Петровића, — обје су примљене за зборник. Дате су на реферовање Љ. Стојановићу. — Збирке народних умотворина од Ник. Вељића; Др. Ал. Белићу — Народне пјесме Мих. Велића из Дабра; П. П. Ђорђевићу — Народне пјесме Милеуснића, Мутића и Спахића; Др. Ман. Смиљанићу — Пословице и загонетке од Воркапића.

+ Изишао је »Летопис Матице Српске«. Књига 213. Св. III. за годину 1902. Садржина: I. Поглед на данашњу француску књижевност. Од др. Јована Скерлића. II. Капетан Марјан. Једна слика. Од Стевана Сремца. III. Биљешке једног писца. IX. Од С. Матавуља. IV. Фридрих Ниче. Живот и философија. Од др. Бранислава Петронијевића. (Наставак). V. Неколико слика из старих српских рукописа. С примједбама попратио Ј. Вучковић. VI. Књижевност: 1. Оцјене: »Белетристичка издања Матице Хрватске за год.

1901«. од Јована Храниловића. »Н. Петровскій
О сочиненіяхъ Петра Гекторовича (1487 до 1572).
Од Радивоја Врховца. 2. Прикази: а) Белетри-
стика: »Милорад М. Петровић. Сељанчице«. М. С-ћ. »Димитрије Стефановић. Мило за драго«. М. С-ћ. б) Историја и право: Vjekoslav Klaić. Krčki knezovi Frankopani. J. P. »Jivojin Peritch. De la condition juridique des Bosniaques et de Herzégoviniens en pays étrangers«. II-Д. 3 Биљешке.

+ С. К. Гласник доноси ову биљешку: »Приповијетке Л. К. Лазаревића.« Издавачка књижара »модерних« у Дражђанима, Палерзон, увеличала је своју збирку стране књижевности и приповијеткама нашег најбољег приповиједача Лазе Лазаревића, у пријеводу Божићара Шарића — Дидолинка. О тој збирци вели ово »Слободна Преса«: Лаза је умро прије 12 година; по слици се види да је врло млад умро. Људи са тако великим и ватреним очима и упалим образима и носе клицу ране смрти у себи. То је и он као љекар врло добро знао, и ако ни по чем другом, а оно бар по меланхоличној црти на лицу му. Али за чудо, да у његовим причама вије врло ријетко тиха меланхолија, напротив баш по највише хумор и то хумор који се осмјежује кроз сузе, а који је често врло бујан и силан. Радња увијек врло проста, обично описује уски круг породичног живота, психолошка анализа врло фина, што се види по опису карактера. Јунаке црпе увијек из живота, оцртава врло природно да их човјек држи за живе створове. Неоспорно је да је био велики таленат, и преводилац га с правом назива творцем српске савремене припо-

вијетке. Излишно је што је Дидолинко изнио своје критичке опаске у предговору, аналишући сваку приповијетку, препоручујући је с правим панегириком. То није било потребно; саме приче довољне су и без тога. Лазаревић је силан у простоти, топлог срца, познаје људе. И ако описује само оне из свог завичаја, и ако се његова машта не узноси преко граница домовине, већ остаје чак у врло уској околини паланачког свијета, ипак његове личности носе опште човјечанске црте и обиљежје. У свакој причи је лијепа и дубока мисао јер он је и поред све истине о природи ипак био велики идеалиста, пред ким је увијек лебдио извјесан циљ којим би хтјео да оплемени род свој — поета у прози, који је свој позив високо цијенио.»

+ Готова је књига »Крџ Босну и Херцеговину«, путне биљешке Мих. М. Станојевића, учитеља. Књига је штампана на најфинијој хартији и украшена многобројним илустрацијама. Цијена јој је 2.50 дин. Новац треба слати унапријед писцу. Експедиција се одмах врши.

+ Од Мих. М. Станојевића може се добити расправа: »О образовању воље« која је награђена од стране Беогр. Школ. Одбора. Како је учитељима и учитељицама поред методичке спреме потребна и теориска подлога ради оправдања онога што у пракси имају наставом изводити код својих васпитника, то мислимо да не треба ни један учитељ да пропусти прилику да ову корисну књижицу поручи бар за своју школску књижницу. Цијене јој је 0.50 дин.

+ Др. М. Миловановић издао је овај књижевни оглас: Друго коло мојих радова готово је и

излазиће поступно овим редом: 1. Философија и наука у природном развиту своме. 2. Студија психологије и логике. 3. Сувремени филозофски и научни идеали. 4. Историја филозофије од најстаријих времена до Х. Спенсера — с погледом на историју педагогије и филозофије у Срба. Прва расправа изаћи ће у току ове године. Књига ће бити омање величине и као приступ другима. Цијена само трошак око издања. Рачун на корицама. Нарочито се обраћам многобројним својим ученицима као најбољим својим пријатељима. Ради лакшег пошиљања и раздавања најмања је пријава за три уписника. На крају 4. дјела изнијеће се имена и изјавити захвалност пријатељима уз чију ће припомоћ угледати свијета ово друго коло мојих радова.

+ Хонорарни професор историје ратне вјештине на Војној Академији, ђенералштабни мајор Драгутин Милутиновић, саставио је по руским изворима књигу »Руско-турски рат 1877.—78. године на Балканском Полуострву. Ова је књига, у главном, намијењена слушаоцима у Војној Академији, а писац се највише користио руским дјелом »Преглед руских ратова од Петра Великог до данас« од пјешадијског ђенерала Лера. Уз књигу је додато 18 карата и скица. Цијена је 2 динара.

+ Као што »Коло« дознаје, књиге све Српске Књижевне Задруге за 1901. год. још нису готове, а као да ће се највише задоцнити Његошев »Лажни Цар Шћепан Мали«, који се штампа у Загребу, у штампарији Мила Маравића. С тога је управа Задругина и ријешила да разда својим члановима и претплатницима пет књига

и једну свеску »Забавника« (свршетак Дикенсовог »Давида Коперфилда).

+ Угарски министар предсједник Коломан Сел извијестио је писмено српскога књижевника Стевана В. Поповића о царском признању. То високо признање и своју превишњу захвалност изразио је цар и краљ Франц Јосиф овоме српском књижевнику послѣје довршеног дјела »Аустро-Угарска у ријечи и слици«, у коме је помагао и Стеван В. Поповић.

+ Професор Јован Миодраговић јавља да је спремио за штампу други струк »Мириса Босилкова«, илустроване књижице за српску дјецу. Књига је подијељена у 4 дијела. Први дио говори о здрављу, други о сеоским приликама, трећи о отаџбини, а четврти из бијела свијета. Сваки одсјек има доста слика. Цијена је књизи само 50 пара. или потура. Имена претплатника штампаће се.

+ Данга, позната прича Радоја Домановића, која је штампана у божићњем броју »Звезде« од 1899. г., изишла је у словачком пријеводу у »Narodnim Novinama«. (бр. 23 и 24).

+ У 74 броју листа »Politik«, који на њемачком језику излази у Прагу, штампана је у њемачком пријеводу »Заклетва« приповијетка Јанка Веселиновића. Преводилац се потписао са Л. о К. Сравнили.

+ »Христос се роди« и »Јаков Скенџић«, приповијетке Милана Будисављевића преведене су на мађарски језик.

+ Изишла је у њемачком пријеводу Змајева прича »Vidosava Brankovits« von Jovan Jovanović Zmaj, übersetzt von Milena Miladi-

novits. Ruma Buchdruckerei Petrovits & Wojnovits. 1902.

+ У прошлом мјесецу покренута је у Будимпешти »Народна ријеч«, српски раднички лист, који ће излазити свакога мјесеца један пут на 16 страна, а годишња му је цијена 1.20 динара. Одговорни му је уредник Петар Станковић.

+ У Биоградским »Малим Новинама« почела је излазити у подлистку психолошка фантазија Казимира Тетмајера »Душа на мукама«.

+ »Очев споменик«, зове се књига, која се већ штампа у Српској штампарији у Загребу, а коју је саставио Спасоје Ђурић срп. нар. учитељ у Д. Поплату. Књига у себи садржи 3 пјесмице, 18 шаљивијех и 2 поучне приповијетке. Пошто се примичу испити школске младежи, ова би књига добро дошла као дар српској дјаци и свој младежи а ни старијим не би на одмет била. Књига ће се штампати на финој сатинираној хартији а износиће $2\frac{1}{2}$ шам. табака в. осмине, цијена јој је 40 потура или 50 пара динарскијех. Скупљачима поред највеће захвалности радо уступа десети примјерак на дар. Књижарима даје $30\frac{1}{10}$ рабата.

+ Фрајбуршки или фрибуршки универзитет у Швајцарској добио је нову катедру за изучавање словенских језика и књижевности, и министар просвјете поставио је за ванреднога професора те катедре Дра Станислава Добричкога.

Исправак: На 96 страници »Пријегледа« штампано је забуном да »Трговачке Новине« излазе једном *мјесечно* а треба *једном седмично*.